

stichting pensioenfonds
Provisum

**BELEID INZAKE MAATSCHAPPELIJK
VERANTWOORD BELEGGEN**

April 2022

1. Inleiding

Stichting Pensioenfonds Provisum (het fonds) belegt om een optimaal rendement te behalen tegen een aanvaardbaar risico. Het bestuur is van mening dat dit goed kan samengaan met maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB). Het een staat het ander niet in de weg. Het bestuur is er voorts van overtuigd dat de factor duurzaamheid als onderdeel van maatschappelijk verantwoord beleggen van positieve invloed is op het risico-rendementsprofiel van de beleggingen en dat deze invloed in de toekomst steeds groter wordt.

Ook de deelnemers staan duidelijk positief tegenover maatschappelijk verantwoord beleggen blijkt uit een onderzoek uit 2021, 72% vindt het belangrijk dat Provisum maatschappelijk verantwoord belegt en 80% geeft aan dat verantwoord beleggen best wat mag kosten. Periodiek vindt er overleg met de werkgever plaats over verantwoord beleggen en worden mogelijke verdergaande ambities besproken.

Door maatschappelijk verantwoord te beleggen draagt het fonds bij aan een leefbare en duurzame wereld. Daarnaast wil het bestuur invulling geven aan de waarden en principes waar het fonds voor wil staan: het recht van ieder mens op een eerlijke humane behandeling en op duurzaamheid. Daarom heeft het bestuur in 2021 besloten om 'Verantwoord' als kernwaarde op te nemen in de missie. Het fonds streeft ernaar om met de beleggingen - binnen de mogelijkheden - een positieve bijdrage te leveren aan de samenleving. Hoewel het fonds ambitieus is, wordt bij de opzet en uitvoering van het verantwoord beleggingsbeleid ook rekening gehouden met de omvang en mogelijkheden van het fonds. Dat brengt met zich mee dat het fonds een 'smart follower' is en zich niet in de koppositie van pensioenfonds op het terrein van verantwoord beleggen kan bevinden. Maar dat is ook niet wat het bestuur beoogt; wel om op een eigen wijze een steentje bij te dragen aan een leefbare en duurzame wereld. Een positief, maar niet vooropgezet gevolg van het bijdragen aan een leefbare en duurzame wereld is dat de maatschappelijke acceptatie van pensioenfonds in het algemeen en dus ook van ons fonds wordt verhoogd.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid inclusief de beginselen en ambities die hieraan ten grondslag liggen. Bij de ontwikkeling van het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid zijn de volgende internationale normen en verdragen als uitgangspunt genomen:

- *Universele verklaring van de rechten van de mens;*
- *Verklaring van de ILO inzake fundamentele arbeidsrechten;*
- *Verklaring van Rio inzake milieu en ontwikkeling;*
- *Verdrag van de Verenigde Naties tegen corruptie;*
- *Verskillende verdragen op het gebied van controversiële wapens (zie bijlage).*

Het bestuur legt in het kader van de governance van het fonds verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Het bestuur heeft in 2021 een uitvraag gedaan bij de deelnemers en informeert hen over het gevoerde beleid via website, pensioenbericht, jaarverslag en het jaarlijks verslag "rapport verantwoord beleggen".

Vermogensbeheerder Anthos Fund & Asset Management (AFAM) implementeert het maatschappelijk verantwoord beleggingsbeleid van het fonds. AFAM heeft ook een eigen

beleid inzake verantwoord beleggen, onderschrijft de UN Principles for Responsible Investment (UNPRI) en heeft het Klimaatakkoord ondertekend.

Voor de beleggingen ten behoeve van de DC-regelingen (ca. 1% van het totaal van het door het fonds beheerde vermogen) is het beleid van Robeco van toepassing.

2. Wettelijk kaders en richtlijnen

Hieronder wordt een omschrijving gegeven van de belangrijkste wet- en regelgeving op MVB gebied alsook de initiatieven waar het fonds zich aan heeft gecommitteerd.

- Pensioenwet (2006)
- Wet Marktmisbruik (2013)
- Code Pensioenfondsen (2014: update 2018)
- IORP II-richtlijn (2019)
- Shareholders Rights Directive II (2019)
- IMVB covenant (2018)
- Nederlands Klimaatakkoord (2019)
- Sustainable Finance Disclosure Regulation (2020)

2.1 Pensioenwet

In de Pensioenwet is vastgelegd dat pensioenfondsen in hun bestuursverslag dienen te vermelden op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen.

2.2 Wet Marktmisbruik (Clustermunitie)

In de wet is vastgelegd dat het voor in Nederland gevestigde financiële ondernemingen verboden is om te investeren in ondernemingen die clustermunitie, of cruciale onderdelen daarvan, produceren, verkopen of distribueren.

2.3 Code Pensioenfondsen

In de Code Pensioenfondsen is vastgelegd dat het bestuur ervoor zorgt dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen (norm 7) en dat het bestuur overwegingen omtrent verantwoord beleggen vastlegt en ervoor zorgt dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden (norm 62).

2.4 IORP II-richtlijn

In de IORP II richtlijn zijn enkele artikelen opgenomen inzake een duurzaam beleggingsbeleid.

- In de verklaring inzake beleggingsbeginselen dient te worden opgenomen op welke wijze in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met ESG-factoren.
- Voor pensioenfondsen is de verplichting opgenomen om de risico's voortvloeiend uit klimaatverandering, gebruik van natuurlijke hulpbronnen en uit afwaardering van activa ten gevolge van veranderingen in (o.a.) milieu regelgeving onderdeel te laten vormen van het risicobeheer en de eigenrisicobeoordeling.
- Een pensioenfonds dient informatie te verstrekken aan nieuwe deelnemers over de wijze waarop in hun beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen.

2.5 Shareholders Rights Directive II

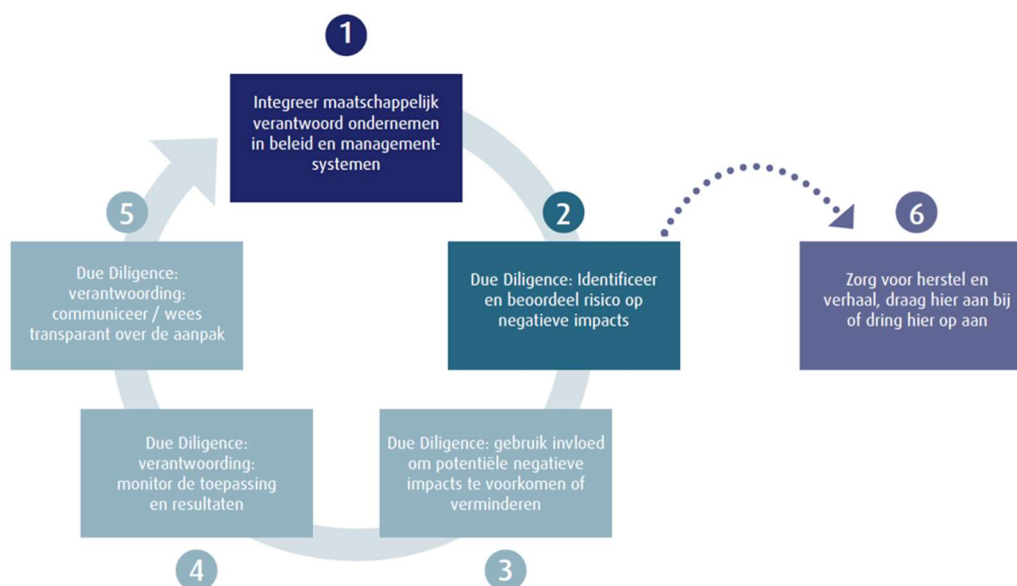
Dit betreft regelgeving vanuit de EU op het gebied van betrokkenheid bij beursvennootschappen. Pensioenfondsen dienen informatie hierover openbaar te maken (zie Betrokkenheidsbeleid).

2.6 IMVB convenant

Het fonds heeft in 2018 het IMVB convenant ondertekend, de “brede spoor” variant. Door ondertekening van dit convenant committeert het fonds zich aan de principes van de OESO-richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen en de UN Guiding Principles on Business and Human Rights (UNGP’s). Deze principes zijn daarmee (mede) het uitgangspunt voor het MVB beleid van het fonds. Wij verwachten eveneens van AFAM, de beleggingsmanagers en de bedrijven waarin wij beleggen dat zij conform deze internationale standaarden handelen en dit publiekelijk kenbaar maken.

In het convenant is afgesproken dat pensioenfondsen inzicht in hun beleggingen krijgen en ernaar handelen in lijn met de OESO-richtlijnen en de UNGP’s. Dit heet due diligence, oftewel gepaste zorgvuldigheid. Een pensioenfonds dient een beschrijving te geven hoe het de verschillende ESG-due diligence stappen conform de OESO-richtlijnen en de UNGP’s invult.

Het due diligence proces ziet er als volgt uit:

Verderop wordt weergegeven hoe het fonds de ESG-due diligence stappen heeft ingevuld.

2.7 Nederlands Klimaatakkoord

Dit akkoord moet bijdragen aan een vermindering van de uitstoot van CO₂. Ondanks dat het fonds klimaat een zeer belangrijk onderwerp vindt heeft het niet zelf de Commitment van de financiële sector aan het Klimaatakkoord ondertekend, maar vermogensbeheerder AFAM wel. Hierdoor is het fonds indirect betrokken bij het Klimaatakkoord.

Het fonds beschouwt klimaatuitdagingen waar de maatschappij voor staat zelf ook als zeer urgent en tracht haar steentje bij te dragen. Vooralsnog heeft het hierbij geen expliciete doelstellingen bepaald, maar streeft naar een jaarlijkse vermindering van de CO₂-uitstoot.

2.8 Sustainable Finance Disclosure Regulation

Op 10 maart 2021 is de Sustainable Finance Disclosure Regulation (SFDR) in werking getreden. Deze Europese Verordening verplicht financiële marktdeelnemers, waaronder pensioenfondsen, informatie te verschaffen over het duurzaamheidsbeleid en transparant

te zijn over de uitvoering daarvan. Op grond van de SFDR moeten financiële instellingen rapporteren over hoe wordt omgegaan met de belangrijkste ongunstige effecten van de beleggingsbeslissingen op mens, milieu en samenleving. Omdat de mogelijke kosten van deze rapportage onduidelijk zijn heeft het pensioenfonds besloten om vooralsnog geen rekening te houden met deze effecten, zoals beschreven in Artikel 4 van de SFDR. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de mogelijkheid die de wet biedt voor kleinere financiële partijen ('opt out'). Het pensioenfonds zal dit opnieuw bekijken zodra de verdere uitwerking van de rapportage-eisen zijn gepubliceerd en het pensioenfonds tegen aanvaardbare kosten aan deze eisen kan voldoen.

Tegelijkertijd classificeert het fonds de pensioenregeling als 'overig product'. Dit betekent dat het fonds duurzaamheidsrisico's en belangrijkste ongunstige effecten niet meeneemt in haar beleggingsbeslissingen op product-niveau. Ook wordt er geen rekening gehouden met de waarschijnlijke effecten van duurzaamheidsrisico's op het rendement van de financiële producten, die Provisum beschikbaar stelt. De reden om geen duurzaamheidseffecten en ongunstige effecten mee te nemen op product-niveau is dat het pensioenfonds momenteel geen beschikking heeft over gegevens die hier inzicht in kunnen bieden en dat de rapportageverplichtingen tot hogere kosten (kunnen) leiden.

Een en ander is vastgelegd in een zogenaamde SFDR-verklaring die gepubliceerd is op de website.

3. Beleid

3.1. Lange termijn waardecreatie

Het fonds streeft via haar beleggingen naar (maatschappelijke) lange termijn waardecreatie. Dit leidend principe verwerkt het fonds door bij de selectie van de vermogensbeheerder en beleggingsmanagers ESG-informatie mee te laten wegen in plaats van alleen financiële informatie en contracten met deze dienstverleners aan te gaan met een voldoende lange looptijd. Belangrijk om hier te vermelden is dat AFAM ESG nadrukkelijk meeneemt in haar eigen Beloningsbeleid. Wij verwachten van onze dienstverleners overeenkomstig ons beleid en doelstellingen te handelen en streven naar langjarige samenwerking ten einde onze doelstellingen gezamenlijk te realiseren.

3.2. Negatieve impact (stap 2 van het ESG- due diligence proces)

Het fonds screent periodiek de aandelen- en obligatieportefeuille op (potentiële) negatieve impact, op ESG (Environment, Social en Governance) risico's/ financieel-materiele duurzaamheidsfactoren die impact hebben op de beleggingsportefeuille. Bij het screenen van de beleggingsportefeuille worden ook de (potentiële) negatieve impacts op de samenleving en milieu geïdentificeerd conform de OESO-richtlijnen. Daarbij worden de meest ernstige negatieve impacts geprioriteerd op basis van:

- Ernst
- Schaal
- Onomkeerbaarheid

Tevens wordt de mate van waarschijnlijkheid meegewogen.

Het fonds heeft het identificeren van de negatieve impact via AFAM uitbesteed aan Sustainalytics. Die voert de volgende screenings op de aandelenportefeuille van het fonds uit:

- Global Standards Screening: beoordeelt in hoeverre een bedrijf internationale normen en standaarden overtreedt waarbij de basis de United Nations (UN) Global Compact Principles zijn.
- Controverse screening: identificeert ondernemingen die betrokken zijn bij incidenten en gebeurtenissen (binnen eigen bedrijf en toeleveringsketen) die mogelijk leiden tot een ondernemings- of reputatierisico als gevolg van de potentiële impact op stakeholders of de omgeving. De incidenten en gebeurtenissen worden ingedeeld in een categorie van 1 tot 5 waarbij 5 de meest ernstige gebeurtenissen en incidenten zijn.
- Product Involvement screening: screening op van tevoren bepaalde producten/sectoren uit hoofde van principiële overwegingen (bijv. omdat het slecht voor de gezondheid is of voor de omgeving) of om een bepaald effect/ doel te bereiken. Er wordt gescreend op ondernemingen die betrokken zijn bij tabak, pornografie, gokken, palmolie, handwapens, arctic oil, olie uit teerzand en steenkool.

Wanneer ondernemingen in de beleggingsportefeuille (potentieel) negatieve impact veroorzaken gebruikt het fonds zijn invloed om deze impact te voorkomen en/of te mitigeren en herstel en/of verhaal mogelijk te maken. De instrumenten die hiervoor worden gebruikt, worden in een volgend hoofdstuk omschreven.

3.3. Thema's

Het fonds wenst aan alle drie de ESG-pijlers, te weten milieu/klimaat (E), sociale verhoudingen (S) en ondernemingsbestuur (G) voldoende aandacht besteden. Wel beschouwt het fonds de klimaatuitdagingen waar de maatschappij voor staat als zeer urgent. In een onder de deelnemers gehouden enquête over maatschappelijk verantwoord beleggen (2021) onderschrijven de deelnemers de themakeuzes van het fonds.

4. Instrumenten (stappen 3 en 6 van het ESG- due diligence proces)

Hieronder is een overzicht opgenomen van de instrumenten die gehanteerd worden om de negatieve impact te voorkomen en/of te mitigeren met erachter voor welke beleggingscategorie het instrument ingezet wordt. Vanaf 2022 zijn er geen bedrijfsobligaties meer in de strategische beleggingsmix opgenomen. De onderstaande instrumenten worden dus niet (meer) gebruikt voor de bedrijfsobligaties.

4.1 Uitsluitingen (aandelen en staatsobligaties)

Het fonds sluit beleggingen in ondernemingen/landen uit die op grond van nationale of internationale wetgeving verboden zijn en of waarin het pensioenfonds zelf niet wenst te beleggen, t.w.:

- a. Ondernemingen die betrokken zijn bij de productie en/of handel in controversiële wapens.
- b. Ondernemingen die betrokken zijn bij tabak, pornografie, gokken, palmolie, verkoop van wapens aan burgers.
- c. Ondernemingen die duidelijk en op grove wijze de principes van het UN Global Compact schenden. De UN Global Compact is een initiatief van de Verenigde Naties en stelt zich ten doel om bedrijfsactiviteiten en -strategieën overal ter

wereld in overeenstemming te brengen met tien universele aanvaarde beginselen. De beginselen hebben o.a. betrekking op mensenrechten, kinderarbeid en milieu.

- d. Ondernemingen in de fossiele sectoren arctic olie, olie uit teerzand en steenkool om een CO2 reductie te realiseren.
- e. Ondernemingen waarmee Sustainalytics het engagementtraject in de Global standards heeft beëindigd ('disengaged') omdat er geen of te weinig voortgang wordt geboekt.
- f. Staatsobligaties die zijn uitgegeven door landen die het onderwerp zijn van sancties van de EU tegen de centrale overheid zodanig dat er sprake is van een wapenembargo.

Voor de uitsluitingen ad a, b en d gelden nadere criteria voor de aard en omvang van/mate van betrokkenheid bij de schending. Hiervoor wordt verwezen naar bijlage 1. Sustainalytics onderzoekt welke ondernemingen en landen naar aanleiding van de door het fonds gedefinieerde uitgangspunten moeten worden uitgesloten en stelt elk half jaar een uitsluitingslijst op die ter goedkeuring aan de beleggingscommissie wordt voorgelegd.

Het fonds beraadt zich nog op het uitsluiten van (bepaalde categorieën) ondernemingen uit de controversale screening.

De beheerder van het directe mandaat, State Street, ontvangt elk half jaar de uitsluitingslijst waarna State Street de portefeuille in lijn brengt met de vereisten van het fonds. Een groot deel van de portefeuille is indirect in beleggingsfondsen belegd. Omdat het fonds bij de indirecte beleggingen samen met andere beleggers in een beleggingsfonds participeert en de onderliggende stukken niet zelf in bezit heeft, maar eigendom zijn van het beleggingsfonds, is het hiervoor beschreven uitsluitingsbeleid moeilijker toe te passen of is in het geheel niet mogelijk. Wel worden eenmaal per jaar de portefeuilles van de beleggingsfondsen door Sustainalytics gescreend in hoeverre (in een percentage van het belegd vermogen per fonds) er in ondernemingen en/of landen belegd is, die zijn uitgesloten. Indien een fonds meer dan de benchmark is belegd in een uitgesloten categorie, zal het pensioenfonds met AFAM in overleg treden over eventueel te nemen acties, inclusief een mogelijke beëindiging van de investering in het fonds.

Zoals hiervoor vermeld wenst het fonds een jaarlijkse vermindering van de CO2-uitstoot te realiseren, zowel in uitstoot zelf als ook relatief ten opzichte van de beleggingsindex. Om een vergelijking te kunnen maken met voorgaande jaren is voor rapportagedoeleinden de beleggingsindex voor de beleggingscategorie aandelen samengesteld op basis van de MSCI All countries World Index exclusief de hierboven vermelde uitsluitingen onder a t/m c (MSCI ACWI excluding select securities).

4.2. Stemmen (aandelen)

Het uitoefenen van stemrecht is een belangrijk onderdeel van een goed functionerende governance structuur voor bedrijven. Het fonds maakt actief gebruik van haar stemrecht op aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven waarin wordt belegd. Voor het directe mandaat heeft het fonds aansluiting gezocht bij het stembeleid van State Street.

Op kwartaalbasis rapporteert State Street over hoe het gestemd heeft op aandeelhoudersvergaderingen. Deze rapportages publiceert het fonds op haar website.

Bij de indirecte beleggingen waarin het fonds samen met andere beleggers in een beleggingsfonds participeert, wordt ook gebruik gemaakt van het stembeleid van de beleggingsmanager. Een van de criteria om tot een keuze voor een beleggingsmanager te komen is het hebben van een stembeleid (zie verderop). Periodiek wordt er verantwoording afgelegd hoe er is gestemd door de beleggingsmanagers.

4.3. Engagement (aandelen)

Bij engagement gaat een pensioenfonds in gesprek met de top van een onderneming om het bedrijf aan te sporen aanpassingen in de strategie of governance door te voeren teneinde meer maatschappelijk verantwoord te opereren.

4.3.1. Engagement via de beleggingsmanagers

Voor het directe mandaat heeft het fonds aansluiting gezocht bij het engagementbeleid van State Street. *"As one of the world's largest asset managers, we represent near-permanent capital and actively engage with our portfolio companies to promote long-term value of our clients' investments"*. Op kwartaalbasis rapporteert State Street op hoofdlijnen over engagement in het Asset Stewardship Activity report en op jaarbasis uitgebreider in het Stewardship report. Zowel de kwartaal als jaarrapporten worden op de website van het fonds gepubliceerd.

Bij de indirecte beleggingen waarin het fonds samen met andere beleggers in een beleggingsfonds participeert, wordt ook aangesloten bij engagementbeleid van de beleggingsmanager. Een van de criteria om tot een keuze voor een beleggingsmanager te komen is het hebben van een engagementbeleid (zie verderop). Periodiek wordt er verantwoording afgelegd door de beleggingsmanagers over engagement.

4.3.2. Engagement via AFAM/ Sustainalytics

Het fonds kiest ervoor om een extra engagement provider in te zetten om de engagement activiteiten meer kracht bij te zetten en specifieker te kunnen richten op thema's die het fonds belangrijk acht en op ondernemingen die specifiek in de portefeuille van het fonds zitten. Deze extra engagementactiviteiten heeft het fonds via AFAM uitbesteed aan Sustainalytics.

Sustainalytics voert de dialoog met ondernemingen (zowel met ondernemingen in het directe mandaat als met ondernemingen in de beleggingsfondsen), waarbij wordt samengewerkt met andere aandeelhouders. Het belangrijkste doel van deze dialoog is om maatschappelijke problemen aan de orde te stellen en de ondernemingen aan te sporen negatieve maatschappelijke impact op te lossen. Dit leidt tot lange termijn waardecreatie. Engagement op basis van negatieve impact bevat vier doelstellingen:

- De negatieve impact moet worden beëindigd;
- De onderneming moet zorgen voor herstel en/of verhaal voor benadeelden;
- De onderneming moet voldoende maatregelen nemen om toekomstige incidenten te voorkomen;
- De onderneming moet transparant zijn over de genomen maatregelen.

Sustainalytics heeft hier de Global Standards engagement en de Material Risk engagement voor opgezet. Bij Global Standards engagement gaat Sustainalytics in gesprek met ondernemingen die internationale normen en standaarden overtreden (non-compliant) of op de watchlist staan en worden deze aangespoord om te zorgen voor herstel en/of verhaal voor benadeelden indien van toepassing. Material Risk engagement promoot en beschermt lange termijn waardecreatie door met bedrijven met een hoog risico in gesprek te gaan

over financieel materiele ESG-kwesties. De engagement focust zich op bedrijven met een ESG risk rating score van 30 of hoger (gekwificeerd als hoog of ernstig risico).

Daarnaast neemt Provisum ook deel aan 6 thematische engagementtrajecten van Sustainalytics op het gebied van Environment, Social en Governance. In bijlage 2 is een korte omschrijving van elk thema gegeven. Stuk voor stuk belangrijke thema's in de ogen van het bestuur. Mogelijk dat hier in de toekomst nog thema's aan toegevoegd worden.

De volgende thema's zijn geselecteerd:

Sustainability (environment):

1. Feeding the future
2. Climate change sustainable forests and finance
3. Responsible cleantech

Human dignity (social)

4. Modern slavery
5. Human rights accelerator

Good corporate citizenship (governance)

6. Human capital and the future of work

Op kwartaalbasis wordt er door Sustainalytics gerapporteerd over de Global Standards en Material Risk engagement activiteiten die gevoerd worden met ondernemingen in de directe of indirecte portefeuille van het fonds. Indien in de Global Standards een engagementtraject met een onderneming niet tot het gewenste resultaat leidt en Sustainalytics overgaat tot 'disengage', zal het fonds de betreffende onderneming toevoegen aan de uitsluitingslijst. Over de thematische engagement wordt op halfjaarlijkse basis gerapporteerd.

4.4. ESG integratie (aandelen en staatsobligaties)

Zoals hiervoor vermeld verwachten wij o.a. van AFAM en de beleggingsmanagers dat zij conform de OESO-richtlijnen en UNGP's handelen. AFAM heeft dit in haar eigen beleid opgenomen. Ook is het MVB- beleid van het fonds opgenomen als onderdeel van het contract met AFAM. Eén van de criteria van de beleggingsmanagers (zie hieronder) is dat deze zich conformeert aan de OESO-richtlijnen en UNGP's. Wij verwachten van AFAM dat het de beleggingsmanagers aanspoort om hieraan te voldoen, waarmee het fonds voldoet aan haar inspanningsverplichting. Jaarlijks wordt hierover door AFAM gerapporteerd.

4.4.1. Criteria voor beleggingsfondsen

Hiervoor is beschreven waarom het bij de beleggingsfondsen moeilijker is of in het geheel niet mogelijk is om uit te sluiten, te stemmen en te engagen voor Provisum. Provisum heeft daarom een aantal toetsingscriteria opgesteld om de beleggingsfondsen te toetsen op hun verantwoorde beleggingsbeleid. De criteria zijn:

1. De beleggingsmanager heeft de UN Principles for Responsible Investment (UNPRI) verklaring ondertekend (zie voor een uitleg H5),
2. De beleggingsmanager heeft een verantwoord beleggingsbeleid,
3. De beleggingsmanager heeft een uitsluitingsbeleid voor ondernemingen die betrokken zijn bij controversiële wapens (alleen bij aandelen),

4. De beleggingsmanager heeft een uitsluitingsbeleid voor gesanctioneerde landen (alleen bij obligaties),
5. De beleggingsmanager heeft een stembeleid (alleen bij aandelen),
6. De beleggingsmanager heeft een engagementbeleid (alleen bij aandelen),
7. De beleggingsmanager heeft zich geconformeerd aan de OESO-richtlijnen en UNGP's (alleen bij aandelen).

De vermogensbeheerder zal alleen in beleggingsfondsen beleggen als aan deze 7 criteria (4 criteria bij obligatiefondsen) wordt voldaan. Uitzonderingen zijn mogelijk, mits deze na overleg met en vervolgens door de Beleggingscommissie zijn goedgekeurd. AFAM voert regelmatig overleg met de managers van de beleggingsfondsen om (met succes) verbeteringen in het beleid en in de rapportages aan te brengen.

De hiervoor genoemde criteria zijn geïntegreerd in het selectie- en monitoringbeleid inzake de externe fondsmanagers. De basis voor dit beleid zijn de in de UNPRI vastgelegde criteria voor selectie en monitoring.

4.4.2. PRI-score, scorecard en ABC-raamwerk

Als onderdeel van het selectie-en monitoringsbeleid vraagt AFAM ook de PRI-assessmentscores op van de beleggingsmanagers. Voor aandelen wordt per manager gescoord op de volgende categorieën:

- Strategie en governance;
- Implementatie bij de beursgenoteerde aandelen;
- Actief aandeelhouderschap (engagement en stemmen).

Ook AFAM heeft de UNPRI ondertekend en conformeert zich aan de zes principes van verantwoord beleggen van de United Nations.

Ook is er door AFAM een ESG-scorecard ontwikkeld als onderdeel van het selectie- en monitoringsproces. Van iedere fondsmanager wordt de ESG-integratie in hun beleid en strategie, in het beleggingsproces, actief aandeelhouderschap en monitoring en verslaglegging in kaart gebracht en wordt een score toegekend aan de manager. Naast deze ESG-scorecard is AFAM gestart met het meten van de potentiële impact van de fondsen waarin belegd wordt. Het ABC-raamwerk van het Impact Management Project (IMP) wordt gebruikt om alle beleggingen in kaart te brengen. Dit raamwerk toont welke beleggingen 'mogelijk schade veroorzaken', en verdeelt vervolgens het overige gedeelte in drie groepen:

- Voorkomt schade
- Draagt positief bij aan de maatschappij
- Draagt bij aan oplossingen

De normen van de IMP zorgen voor transparantie en dragen bij aan het in kaart brengen van de producten van AFAM conform de verslagleggingseisen van de SFDR.

Met de PRI-score, de ESG-scorecard en het ABC-raamwerk wordt op continue basis beoogd om alleen die fondsen te selecteren die wat betreft ESG goed presteren en om de managers te stimuleren zich verder te verbeteren.

4.4.3. Groene obligaties

Groene obligaties zijn leningen aan de overheid waarbij de overheid het geleende geld investeert in projecten die bijdragen aan een beter klimaat. AFAM heeft, rekening houdend

met een maximum, de mogelijkheid om te beleggen in deze groene obligaties. Om te bepalen of een het een groene obligatie betreft hanteert het pensioenfonds de "Green Bond Principles" van de International Capital Market Association.

4.5. Impact beleggingen (aandelen)

Een ander instrument zijn doelinvesteringen of impact beleggen. Bij deze vorm van beleggen wil een pensioenfonds niet alleen een financieel rendement behalen, maar daarnaast bepaalde vormen van maatschappelijk rendement nastreven door bij te dragen aan het oplossen van sociaaleconomische of milieuvraagstukken. Problemen die zich bij deze categorie nu nog voordoen zijn o.a. het onvoldoende beschikbaar zijn van gestandaardiseerde manieren om de bereikte impact te meten en met welk risicoprofiel dit gerealiseerd wordt. Impact beleggen maakt nog geen deel uit van het instrumentarium van verantwoord beleggen van het fonds, maar AFAM heeft wel de mogelijkheid om te beleggen in impact beleggingsfondsen.

4.6. Instrumenten onroerend goed

Als onderdeel van het ESG-integratie beleid maakt het fonds gebruik van de Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB). GRESB beoordeelt en benchmarkt vastgoed op het gebied van milieu, maatschappij en bestuur (ESG). De vragen zijn onderverdeeld in twee categorieën,

- management (leiderschap, beleid, rapportage, risicomanagement en stakeholder engagement), 30% van de totaal behaalbare punten.
- performance (risicoassessment, targets, huurders & community, energieconsumptie, broeikasgassen, waterverbruik, afvalproductie, data monitoring & review en gebouwcertificaten), 70% van de totaal behaalbare punten.

De beoordeling leidt tot een totaal score in punten en in aantal sterren die de relatieve positie van een beleggingsfonds ten opzichte van de peers aangeeft. De maximale score is 5 sterren.

Het fonds belegt uitsluitend in fondsen die deelnemen aan GRESB, ten minste een rating hebben van vier sterren en het oogmerk hebben om in de overall score verder te verbeteren. Voorts wordt bij voorkeur in onroerend goed fondsen belegd die de UNPRI hebben ondertekend. Het voorgaande uitsluitingsbeleid (zie 4.1) is onverkort van toepassing op de huurders van het onroerend goed.

4.7. Instrumenten Hypotheken

ntb

4.8. Klimaat

Er zijn twee redenen om klimaatverandering onderdeel te maken van het beleggingsproces: risico's en kansen, en klimaatvriendelijkheid. Er zijn met betrekking tot klimaat twee belangrijke risico's: het financiële transitierisico en het fysieke risico. Het financiële transitierisico komt voort uit (veranderingen in) de klimaataanpak van bedrijven en de impact die dat heeft op de (waarde van) de beleggingen. De fysieke risico's betreffen bijvoorbeeld overstromingen en extreme weersomstandigheden en de impact die dat heeft op de beleggingen.

Voor het in kaart brengen van de financiële transitierisico's stelt AFAM jaarlijks, met behulp van gegevens van MSCI, een zogenaamd Low Carbon Transition Risk-beoordelingskader

op. Dit kader stelt vast welke bedrijven potentiële winnaars en verliezers in verschillende sectoren zijn door de mate en het beheer van de risico's en kansen van bedrijven vast te stellen in relatie tot de transitie naar een CO2-arme economie. Vanaf 2021 worden de financiële transitierisico's ook meegenomen in de Asset Liability (ALM)- studie die minimaal eenmaal in de drie jaar wordt uitgevoerd. Hierbij worden de door de DNB ontwikkelde stressscenario's doorgerekend.

De fysieke risico's en de impact op de beleggingen zijn moeilijker te bepalen en worden daarom vooralsnog niet in kaart gebracht.

Het fonds heeft op het gebied van klimaat geen expliciete doelstellingen bepaald, maar streeft naar een jaarlijkse vermindering van de CO2-uitstoot. Dit doet het door het uitsluiten van een aantal fossiele sectoren en engagement via Sustainalytics. Daarnaast via de positieve selectie en engagement die AFAM met de beleggingsmanagers voert op dit gebied. AFAM streeft ernaar om de Assets under Management in 2040 CO2 neutraal te laten zijn door:

- het selecteren en monitoren van beleggingsmanagers die begrijpen en weten hoe klimaatrisico's gemanaged moeten worden. Aan de hand van CO2 data op fondsniveau wordt het bewustzijn, het proces en de doelen besproken met de beleggingsmanager om bij te dragen aan een lagere CO2-uitstoot.
- uitsluitingen en het meten van de CO2 uitstoot. AFAM laat de beleggingsmanagers periodiek rapporteren over de allocatie naar uitgesloten activiteiten en spoort de beleggingsmanagers aan om de uitsluitingen in lijn te brengen met het uitsluitingsbeleid van AFAM.
- te beleggen met een positieve impact en betrokkenheid. AFAM zoekt naar sectoren en fondsen die de transitie steunen en een positieve impact hebben op doelen SDG 7 (Affordable and Clean Energy) en SDG 13 (Climate Action) van de Verenigde Naties.

Elk half jaar wordt de CO2 -voetprint van de aandelenportefeuille van Provisum gemeten en eenmaal per jaar wordt hier uitgebreid over gerapporteerd en bij stilgestaan. Hierbij worden de zogenaamde scope 1, de directe CO2-uitstoot veroorzaakt door eigen bronnen binnen de organisatie (zoals de uitstoot door eigen gebouw-, vervoer- en productie-gerelateerde activiteiten) en scope 2, de indirecte uitstoot van CO2 door opwekking gekochte en verbruikte elektriciteit of warmte (bijv. de organisatie gebruikt deze energie intern, maar wekt deze niet intern op) in aanmerking genomen. Ook alle onroerend goed fondsen in de portefeuille van Provisum brengen jaarlijks verslag uit van hun CO2-uitstoot.

5. UNPRI

UNPRI, de UN Principles for Responsible Investment (PRI), is een netwerk van grote institutionele beleggers, opgericht in 2005 op initiatief van de Verenigde Naties. De basis van PRI wordt gevormd door zes principes van verantwoord beleggen. De ambitie van de PRI is de integratie van ESG-factoren (Environment, Social en Governance) in het beleggingsbeleid. De ondertekenaar verplicht zich om vooruitgang te boeken bij het implementeren van de zes principes in het beleggingsbeleid en over deze vooruitgang te rapporteren. Een aantal grotere Nederlandse pensioenfondsen en grote pensioenuitvoerders zijn ondertekenaars van de UNPRI. In 2019 heeft het bestuur van het fonds de ondertekening van UNPRI besproken. Besloten is om hiertoe nog niet over te gaan. Het bestuur wenst eerst nog meer stappen te zetten in de uitvoering van het beleid

en nader onderzoek te doen naar de omvang van de met de ondertekening samenhangende werkzaamheden.

6. Beleggen in Nederland

Het fonds staat positief tegenover het doen van beleggingen in Nederland. De deelnemers en aangesloten werkgevers hebben baat bij een gezonde Nederlandse economie. Het doen van beleggingen in Nederland kan gezien worden als een invulling van de maatschappelijke verantwoordelijkheid van het fonds. De reikwijdte moet evenwel getoetst worden aan prudent beleggen in het belang van de deelnemers, de omvang en mogelijkheden van het fonds en de verwachte impact. Op grond van deze overwegingen belegt het fonds niet specifiek in Nederland.

7. Monitoring en communicatie (stappen 4 en 5 van het ESG-due diligence proces)

AFAM rapporteert per kwartaal aan het bestuur over:

- Nieuwe mandaten en beleggingsfondsen met de bijbehorende kenmerken en criteria van het verantwoord beleggingsbeleid
- Bijzonderheden die naar het oordeel van de vermogensbeheerder ter kennis gebracht dienen te worden van het bestuur (knelpunten, besluiten om niet of niet meer te investeren in een mandaat of beleggingsfonds vanwege het beleid inzake verantwoord beleggen van het fonds, relevante nieuwe ontwikkelingen e.a.).

De beleggingsmanagers van de beleggingsfondsen en de beheerder van het directe mandaat, State Street, rapporteren ieder op hun eigen wijze over de uitvoering van hun stem- en engagementbeleid. Eenmaal per jaar rapporteert AFAM in een uitgebreide jaarrapportage verantwoord beleggen over de uitvoering van het beleid over het afgelopen jaar. Hierin wordt ook de uitvoering van het stem-en engagementbeleid van de beleggingsmanagers meegenomen.

Eenmaal per kwartaal en jaarlijks rapporteert Sustainalytics over de (voortgang van de) engagementactiviteiten (Global Compact en Material Risk). Ieder half jaar rapporteert Sustainalytics over de engagementactiviteiten in verband met de thema's.

Het fonds rapporteert op verschillende manieren aan de deelnemers, o.a. door het pensioenbericht en de website. In het pensioenbericht wordt periodiek aandacht besteed aan het beleid inzake verantwoord beleggen en de uitvoering ervan. Op de website is ook uitgebreide informatie te vinden over verantwoord beleggen met o.a. de engagementrapportages van Sustainalytics, de rapportages van State Street, de uitsluitingslijst en een overzicht met namen van de beleggingsfondsen.

In het jaarverslag van het fonds wordt uitgebreid gerapporteerd over het beleid en de uitvoering op de verschillende onderdelen ervan en wordt aandacht besteed aan de wijze waarop in het beleggingsbeleid rekening wordt gehouden met milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen. Jaarlijks wordt een specifiek verslag over verantwoord beleggen op de website geplaatst waarin het beleid alsmede de resultaten van het beleid in het afgelopen jaar zijn opgenomen.

Bijlage: nadere uitwerking uitsluitingsbeleid

Bijlage 1: Nadere uitwerking uitsluitingsbeleid

De volgende typen directe beleggingen in ondernemingen worden uitgesloten:

a. Controversiële wapens: Provisum sluit ondernemingen uit die direct betrokken zijn bij de productie van en/of handel van wapens waarvan het gebruik leidt tot schending van fundamentele mensenrechten. Ook sluit Provisum ondernemingen uit die indirect door een eigendom van meer dan 10% of via een dochteronderneming of het moederbedrijf betrokken zijn bij de productie van en/of handel van wapens. Het betreft binnen deze controversiële wapens de volgende categorieën inclusief de van toepassing zijnde conventies of internationale verdragen waarmee de categorie is verboden of aan banden is gelegd:

- Antipersoonsmijnen: Anti-Personnel Mine Ban Convention (1999)
- Biologische wapens: Biological and Toxin Weapons Convention (1972)
- Chemische wapens: The Chemical Weapons Convention (1997)
- Clustermunitie: Convention on Cluster Munitions (2008)
- Munitie met verarmd uranium: geen conventie van toepassing
- Nucleaire wapens: Non-proliferation Treaty (1968)
- Witte fosfor wapens: geen conventie van toepassing is.

Betrokkenheid wordt mede geïnterpreteerd als het produceren van onderdelen die essentieel zijn voor de wapens (key) en/of specifiek voor deze wapens gemaakt worden (dedicated).

b. Tabak, pornografie en gokken: Provisum sluit ondernemingen uit die betrokken zijn bij tabak, pornografie, gokken, palmolie en verkoop van wapens aan burgers.

Betrokkenheid wordt als volgt geïnterpreteerd:

- Tabak: meer dan 5% van de opbrengsten van de onderneming is afkomstig uit de productie van tabak of 5% of meer van de opbrengsten van de onderneming is afkomstig uit de verkoop van tabak.
- Pornografie: meer dan 5% van de opbrengsten van de onderneming is afkomstig uit de productie of distributie van pornografie.
- Gokken: meer dan 5% van de opbrengsten van de onderneming is afkomstig uit gokactiviteiten, productie van gespecialiseerde uitrusting voor de gokindustrie of ondersteunende producten/ diensten voor gokactiviteiten.
- Palmolie: meer dan 5% van de omzet is afkomstig uit de productie of distributie van palmolie.
- Wapens: alle bedrijven die betrokken zijn bij de verkoop van wapens aan burgers.

c. Global compact schendingen. Waar ondernemingen duidelijk en op grove wijze de principes van het UN Global Compact schenden, sluit het fonds het beleggen in deze ondernemingen uit. De UN Global Compact is een initiatief van de Verenigde Naties en dateert van 2000. Het vormt zowel een beleidsplatform als een praktisch kader voor ondernemingen die zich willen verbinden aan duurzaamheid en verantwoord ondernemen. Het initiatief stelt zich ten doel om bedrijfsactiviteiten en -strategieën overal ter wereld in overeenstemming te brengen met tien universele aanvaarde beginselen,

- Mensenrechten (afgeleid van de Universele verklaring van de rechten van de mens)
 - Beginsel 1, Bedrijven dienen de internationaal geaccepteerde mensenrechten te eerbiedigen en
 - Beginsel 2, bedrijven dienen zich er steeds van te verzekeren dat zij niet medeplichtig worden aan schending van mensenrechten.
- Arbeid (afgeleid van de Verklaring van de ILO inzake fundamentele arbeidsrechten)
 - Beginsel 3, Bedrijven dienen de vrijheid van vakvereniging en de effectieve erkenning van het recht op collectieve onderhandelingen in stand te houden;
 - Beginsel 4, iedere vorm van verplichte en gedwongen arbeid uit te bannen;
 - Beginsel 5, kinderarbeid effectief af te schaffen en Beginsel 6, discriminatie in arbeid en beroepsuitoefening te bestrijden.
- Milieu (afgeleid van de Verklaring van Rio inzake milieu en ontwikkeling)
 - Beginsel 7, Bedrijven dienen voorzichtig om te gaan met milieukwesties;
 - Beginsel 8, initiatieven te ondernemen om een groter verantwoordelijkheidsbesef op milieugebied te bevorderen;
 - Beginsel 9, de ontwikkeling en verspreiding van milieuvriendelijke technologieën te stimuleren.
- Anti-corruptie (afgeleid van het Verdrag van de Verenigde Naties tegen corruptie)
 - Beginsel 10, Bedrijven moeten elke vorm van corruptie tegen gaan, inclusief afpersing en omkoping.

d. Enkele fossiele sectoren, te weten:

- Arctic olie: als meer dan 5% van de opbrengsten van de onderneming afkomstig is uit arctic olie.
- Olie uit teerzand: als meer dan 5% van de opbrengsten van de onderneming afkomstig is uit olie uit teerzand.
- Steenkool:
 - In ontwikkelde landen: als meer dan 10% van de opbrengsten van de onderneming komt uit generation of extraction van steenkool.
 - In emerging markets (gebaseerd op de landen die in de MSCI EM zijn opgenomen): als meer dan 25% van de opbrengsten van de onderneming komt uit generation of extraction (tot 2030).

Bijlage 2: Nadere uitwerking thema's

Het fonds neemt deel aan 6 thematische engagementtrajecten van Sustainalytics op het gebied van Environment, Social en Governance. Deze trajecten duren over het algemeen ongeveer drie jaar waarbij engagement wordt gevoerd met ongeveer 20 bedrijven per traject.

Hieronder wordt een korte omschrijving gegeven van elk thema.

Sustainability (environment):

1. Feeding the future: dit traject richt zich op milieueffecten in de voedselindustrie waaronder het overmatig gebruik van plastic etc. Sustainalytics zal voedingsbedrijven aansporen om de transitie naar meer duurzamere praktijken te maken.
2. Climate change sustainable forests and finance: dit traject richt zich op klimaatrisico's en vermindering van directe en indirecte emissies in de context van wereldwijde bossystemen. Sustainalytics richt zich op het gebied van duurzame bossen op drie belangrijke actoren: bedrijven die rechtstreeks de bosgerelateerde emissies aansturen, hun klanten en hun financiers.
3. Responsible cleantech: dit traject richt zich op de processen in de keten van bedrijven die producten of diensten aanbieden die negatieve milieueffecten verminderen, zoals bijv. windturbines. Engagementonderwerpen zijn bijv. gebruik van grondstoffen, human rights en de recycling van de producten.

Human dignity (social)

4. Modern Slavery: dit traject richt zich op dwangarbeid, mensenhandel, gedwongen huwelijken en kinderarbeid. Sustainalytics voert gesprekken met ongeveer 20 bedrijven in de bouw en productie (o.a. kleding) met een verhoogd risico op modern slavery.
5. Human rights accelerator: dit traject heeft als doel om te komen tot acceptatie van wereldwijde overeengekomen bedrijfsnormen voor verbetering van mensenrechten.

Good corporate citizenship (governance)

6. Human capital and the future of work: dit traject richt zich op het versterken van het personeelsbeleid van bedrijven (aanneem, ontwikkeling en behoud van personeel maar ook op diversiteit) om beter bestand te zijn tegen arbeidsmarktveranderingen o.a. als gevolg van technologische en demografische veranderingen.